

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز تحت عنوان:
Oak; A heritage, a culture
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

مقاله پژوهشی

بلوط؛ یک میراث، یک فرهنگ

سمیه صبوری^{۱*}، شهره جوادی^۲

۱. کارشناس ارشد معماری منظر، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران.
۲. استادیار گروه مطالعات عالی هنر، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران.

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۴/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۳۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۲۴

چکیده: در تاریخ زندگی بشر اقوام و ملل به دلایلی در باورهای دینی و مذهبی برای عناصر طبیعی از جمله گیاهان جایگاه مقدس و اساطیری قائل شده‌اند. از این رو گیاهان مقدس در فرهنگ و هنر مردم راه یافته، چنانکه در نقوش و تزئینات ایرانی از دیرباز گل، میوه و درختانی نمادین حضور داشته‌اند که در هنر دوران اسلامی نیز تداوم یافته‌اند. در ایران باستان که خاستگاه بسیاری از گیاهان بوده، بلوط به عنوان میراثی کهن با زندگی مادی و معنوی زاگرس نشینان از جمله مردمان کهگیلویه و بویر احمد به نحوی آمیخته که به نماد سرزمینشان تبدیل شده است. از این رو پژوهش حاضر تلاش دارد تا با نگاهی به اندیشه و باورهای ایرانیان در تصویرگری نقش بلوط به‌ویژه در هنر دوران ساسانی بپردازد، و در تداوم آن به تحلیل این نقش‌مایه، مفهوم و اهمیت جایگاه بلوط از گذشته تاکنون اشاره می‌کند. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و گردآوری اطلاعات از طریق اسناد و منابع کتابخانه‌ای و گزارشات میدانی انجام شده است. یافته‌ها بیانگر آن است که استفاده از نقش‌مایه بلوط ورای جنبه تزئینی، از کاربردی نمادین و اعتقادی برخوردار بوده و با فرهنگ زاگرس نشینان به گونه‌ای عجیب شده است که زندگی، طبیعت، معاش، آداب و رسوم و ادبیات شفاهی آنان را نیز تحت تأثیر قرار داده و به عبارتی ریشه در باورهای اسطوره‌ای-آیینی این سرزمین دارد. نمادهایی که با تناوری، راست‌قامتی، پایداری و پیروزی در ارتباط است.

واژگان کلیدی: گیاه، نقش، میوه بلوط، مقدس، اسطوره.

مقدمه

(پوپ، ۱۳۹۳، ۳۲). بلوط در جنگل‌های زاگرس می‌روید و از آنجا که نقش عمده‌ای در فرهنگ و هنر ایران باستان داشته به طوری که تداوم آن تا به امروز باقی‌مانده ضروری است در مورد چگونگی پیدایش نقش بلوط در هنر ساسانی و صدر اسلام بررسی‌های دقیق به عمل آید. نقش میوه بلوط در آثار تاریخی دوره ساسانی و بسیاری از تمدن‌های دیگر از جمله یونان و روم خود را آشکار می‌کند و این امر نشان از تقدس و اهمیت آن دارد. در دوره ساسانی نیز نقوش گیاهان مقدس و اساطیری با باورهای مذهبی مردم در ارتباط بوده است. بر این اساس هدف مقاله در ابتدا شناسایی فرهنگی بومی زاگرس نشینان است که ضمن ریشه‌داشتن در فرهنگ ایران باستان، سرشار

عنصر گیاه در میان اقوام و ملت‌ها همواره نقش اساسی و بخش عمده‌ای از اسطوره‌های مردم را تشکیل داده‌اند. به گونه‌ای که در بسیاری از بن‌مایه‌ها و کهن‌الگوهای اسطوره‌ای، آیین‌ها و باورها، مراسم و حتی در قصه‌ها و مثل‌های مردمی، نقش و کارکرد گیاهان و درختان مقدس و نظرکرده قابل شناسایی است (کخ، ۱۳۷۶، ۲۰۶). تنوع اقلیمی در کنار پیشینه کهن فرهنگی و آیینی ایران زمین و نیز استفاده گسترده از انواع گیاهان در نظام‌های غذایی و پزشکی ایرانیان باعث شده تا این مردمان در طی اعصار ارزش ویژه‌ای برای گیاهان قائل شوند

تصویر ۱. کرمانشاه- مراسم بزرگداشت روز ملی بلوط زاگرس در محوطه جهانی بیستون. مأخذ: www.mehrnews.com/news

این درختان مقدس ذخایر ژنتیکی و اکولوژیکی ارزشمندی از گونه‌های مقاوم هستند که در صورت مطالعه موردی آن‌ها می‌توان نتایج ارزشمندی را کسب کرد. همچنین دیرزیست بودن گونه‌های درختی و عظمت و شکوه آن‌ها نیز در این تقدس بی‌اثر نبوده، به گونه‌ای که نقش مؤثری در تعادل اکوسیستم منطقه داشته و از بین بردن آن‌ها می‌تواند خساراتی را در تراز طبیعی منطقه ایجاد کند (بهرامی، ۱۳۹۲).

درخت بلوط با نام علمی *Quercus* عمر طولانی دارد گاه تا دو هزار سال و گونه‌های متعددی از آن در ایران، بومی رشته‌کوه‌های البرز و زاگرس است. بلوط‌های بومی جنگل‌های ایران بر پایه‌ی ویژگی‌های ریخت‌شناسی به گروه‌های دارمازو، سفید مازو، بلند مازو، یول و بلوط ایرانی یا برودار تقسیم می‌شوند (فتاحی، ۱۳۷۳). همچنین به دلیل رویش در نزدیکی و یا صحن برخی اماکن مقدس و امام‌زاده‌ها تحت عنوان «دارمراد» یا «دارمزار» از احترام ویژه‌ای برخوردارند. برخی از مشخصات عمومی بلوط هم‌چون دیرزیست بودن، تنومندی، ارتفاع و سایه‌گستری، آمیخته شدن با باورها، افسانه‌ها و اساطیر، تبدیل چوب بلوط به ذغال و پایداری آن در هنگام سوختن می‌تواند از دیگر دلایل تقدس بلوط در افکار عامه باشد زیرا آتش بین اقوام ایرانی عنصری مقدس بود و از نشانه‌های زندگی و نماد برخی ایزدان مثل ایزد بهرام شمرده می‌شد.

با توجه به کاربرد و مفهوم بلوط در معیشت، اعتقادات و فرهنگ عامه، می‌توان آن را از دو جنبه‌ی مادی و معنوی بررسی کرد که هر کدام می‌تواند بازتابی از باورهای کهن باشد (تصویر ۲).

• کاربردهای مادی

درخت و میوه بلوط در زندگی مادی- اقتصادی و سنتی ایل

از بن‌مایه‌های اسطوره‌ای و آیینی است. سپس در مرحله بعد به تحلیل نقش مایه بلوط، بررسی منشأ پیدایش آن، نگرش‌ها و اندیشه‌ها در زمینه آثار هنری پرداخته است. وجود بلوط به عنوان یک عنصر اصلی در دوران مختلف زندگی مردمان این خطه، از گذشته تاکنون، سؤالاتی را در این زمینه ایجاد می‌کند.

دلیل توجه به بلوط، مفهوم آن نزد مردم، مبدأ و جایگاه آن در هنر و زندگی روزمره آنان چگونه بوده و هست؟

فرضیه

توجه به بلوط نزد زاگرس‌نشینان از دیرباز تاکنون و برگزاری جشن آیینی هرساله در منطقه نشان از تقدس این میراث فرهنگی- اساطیری دارد.

پیشینه تحقیق

کارکردهای زیست‌محیطی بلوط و فواید آن در استفاده از میوه، برگ و صمغ بارها مورد اشاره قرار گرفته‌اند؛ از جمله این پژوهش‌ها می‌توان «بلوط؛ ارزش اقتصادی، دارویی، صنعتی و زیست‌محیطی» (جعفری کوخدان، ۱۳۹۲) اشاره کرد. شریعتی‌راد، شریفی و طغیانی (۱۳۹۸) در مقاله «تحلیل بازتاب بن‌مایه‌های گیاهی در آیین‌های مردمان کهگیلویه و بویر احمد» به بررسی نقش و جایگاه بلوط با توجه به جنبه‌های اسطوره‌ای و ادبی این آیین‌ها پرداخته‌اند. همچنین الهام مهدی‌پور در مقاله «زندگی در سایه بلوط» (۱۳۹۷) به بررسی جایگاه بلوط در زندگی مردم زاگرس از منظر کارکردهای مادی و نقش آن در ادبیات عامه پرداخته است. اما آنچه در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته، نقش اسطوره‌ای بلوط از منظر تقدس و بازتاب آن در هنر است.

روش تحقیق

در این پژوهش ابتدا با روش کتابخانه‌ای با تکیه بر اسناد تاریخی و باستان‌شناسی، سپس با روش استنتاجی به تحلیل و بررسی نقش مایه بلوط، پیشینه آیینی در فرهنگ زاگرس‌نشینان پرداخته شد.

مبانی نظری

• گیاهان اساطیری و مقدس

درخت از مظاهر قدرت خداوند و عنصری مقدس در طبیعت در باورهای کهن اقوام و ملل جهان مورد پرستش بوده است. تقدس درخت و گیاه از دیرباز تا امروز سبب شده است تا در اساطیر، ادبیات و فرهنگ عامه بر جلوه‌های گوناگون آن اشاره شود. اما در کنار عوامل اعتقادی و فرهنگی، بعضی از

گسترده می‌شده است.

نمادشناسی بلوط، کاربردهای معنوی

• بررسی نقش بلوط در ادبیات عامه

در گویش مردم کهگیلویه و بویر احمد، به بلوط بلی و بلیط گفته می‌شود و در فرهنگ مردم نشان مقاومت و استقامت است. جنگل‌های بلوط در ایجاد روحیه نشاط و بی‌باکی، شجاعت و دلاورمردی مردمان این سرزمین نقش انکارناپذیری داشته‌اند. در افواه مردم این دیار بلوط بشارت‌دهنده بهار است

(همان):

عنبرین و مؤمنین دل و کی کنم خش؟

بنجمن بن و بلی عالمینه ایزنم تش

برگردان: عنبرین و مؤمنین دل‌م را به چه کسی خوش کنم؟ با تنه درختان بنه و بلوط جهانی را به آتش می‌کشم.

تنگس ای درو درو، بایم خینه خواره

تا نشکفه بن و بلی کس نگه بهاره

درخت تنگس بسیار دروغگو و درخت بادام خونخوار است. تا درخت بنه و بلوط نشکفد، کسی نمی‌گوید بهار رسیده است (توضیح اینکه درخت بادام کوهی در اواخر فصل زمستان و زودتر از بقیه درختان به شکوفه می‌نشیند و به همین دلیل شاعر این درخت را دروغگو می‌داند. در این میان، همه نگاه‌ها به درختان بلوط دوخته می‌شود).

بلوط به ویژه در گونه‌های مختلف ادبیات شفاهی این دیار متجلی است و اوج به‌کارگیری زبانی بلوط را در مثل‌ها می‌توان یافت.

- آخر بلی چینون جلد درازی برگردان: بعد از پایان فصل چیدن بلوط، به دنبال جلد دراز می‌گردی.

منظور از جلد، چوب بلند و باریکی است که از آن برای تکاندن میوه بلوط استفاده می‌شود (آذرشب، ۱۳۹۱، ۱۴).

این ضرب‌المثل بیان‌کننده انتخاب زمان درست برای انجام هر کاری است تا به درستی پیش برود و نتیجه زحمات ثمربخش باشد.

در اشعار محلی مردمان کهگیلویه و بویر احمد می‌توان تقدس درخت بلوط- نماد زندگی را مشاهده کرد (شریعتی‌راد و

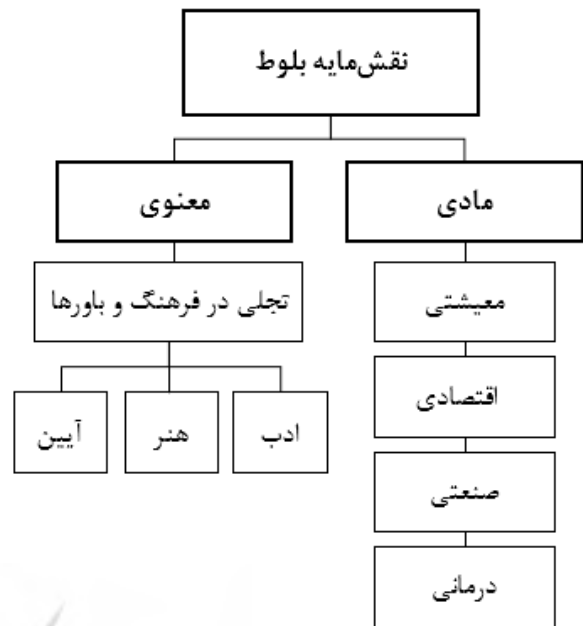
همکاران، ۱۳۹۸، پ، ۱۸۳):

شاه بلیطم بگره و کر بلم بزایه

کَلگ و ماسی بخرم وایم ورایه

برگردان: شاه‌بلوطم ثمر دهد و بز کوتاه‌گوش و تنومندم بزاید، نان بلوط و ماستی بخورم تا آرزوهایم برآورده شود.

بلوط این میوه سخت و کارا چنان در احساسات و ادبیات شفاهی ایل بختیاری جا باز کرده که گویی نماد بختیاری‌ها است. «در بسیاری از سنت‌ها بلوط درخت مقدس است، زیرا

تصویر ۲. بررسی نقش مایه بلوط از دو جنبه مادی و معنوی. مأخذ: نگارندگان.

بختیاری و مردمان کهگیلویه و بویر احمد اهمیت ویژه‌ای دارد و کاربردهای فراوانی در عرصه‌های مختلف زیست‌محیطی، صنعتی، درمانی و اجتماعی ساکنان این منطقه دارد. مردم از بلوط برای تهیه نان، خوراک دام، مقاوم‌سازی مشک، تهیه ذغال، حرفه رنگرزی و طب سنتی بهره می‌گیرند (مهدی‌پور، ۱۳۹۷، ۱۱۵). در کتاب «البینه عن حقایق الدویه»، به خواص درمانی بلوط برای مداوای زخم معده اشاره شده و بنابه گفته مردم محلی، نان بلوط برای درمان ناراحتی‌های معده و خاکستر هیزم بلوط برای درمان بیماری‌های عفونی بسیار مفید است (همان). همچنین در افسانه‌های عامیانه قرون وسطی آمده که تماس یک میخ با قسمت صدمه دیده بدن و سپس فروکردن همان میخ در درخت بلوط، شفای بیمار را به همراه داشته است. از این‌رو خاصیت دارویی گیاهان نزد مردم به قدرت جادویی تبدیل و ستایش شده‌اند (شریعتی‌راد و همکاران، ۱۳۹۸، الف، ۱۷۴). از دیگر مصارف صنعتی بلوط می‌توان به تولید قارچ شیتاکه و تولید دارو و چرم نزد زاگرس‌نشینان و بهره‌گیری از چوب محکم و مقاوم آن در ساخت سقف خانه‌های خشتی این منطقه در گذشته و بهره‌گیری عشایر از چوب بلوط برای برپاکردن بیهون یا همان سیاه‌چادر به عنوان پایه از گذشته تاکنون اشاره کرد (مهدی‌پور، ۱۳۹۷، ۱۲۴). همچنین بلوط در گذشته خیلی دور یکی از مهم‌ترین مصالح ساختمانی در اروپای شرقی بوده و علاوه بر مصرف انبوه الوار بلوط در ساختمان‌سازی، از چوب آن برای ساختن کشتی‌های بازرگانی و جنگی استفاده

پیوند هر چه استوارتر خدای گیاهی را با سرسبزی و باروری طبیعت نشان می‌دهد و سرشت بارورانه آنها را برجسته‌تر می‌کند» (الپاده، ۱۳۷۶، ۲۷۰).

- آیین چاله‌گرم‌کنان: در این آیین ضمن بردن سبزه بر سر قبور پیش از عید نوروز، هشت چوب بلوط را زیر سه پایه قرار می‌دهند. پس از روشن کردن آتش، برنج با شیر، آش یا عدسی پخته و بین اهالی تقسیم می‌شود. اما راز پختن برنج با هشت چوب بلوط را می‌توان در دعای آنان پیدا کرد:

مهر یارتون بو، سر پل چینوت نگهدارتون بو

مهر یارتان باد و سر پل چینود(ت) نگهدارتان باد
هشت چوب بلوط به نشانه‌ی هشت یار میترا است؛ زیرا در مهریشت اوستا (کرده ۱۰، بند ۴۵) آمده است که هشت یار مهر، بر بلندا به منزله ناظران پیمان نشسته است و پیمان‌شکنان را می‌پایند: «هشت تن از یاران او بر فراز کوه‌ها، همچون دیدبانان مهر بر بالای برج‌ها نشسته‌اند و نگران مهر دروجانند» (اوستا، ۱۳۹۲، ۳۶۴). مردمان کهگیلویه و بویر احمد براساس همین دیدگاه و بنا بر کارکرد این ایزد در روز قیامت در داوری کردار نیک و بد مردمان بر سر پل صراط، آشی می‌پزند و برای خشنودی ارواح خود پخش می‌کنند (شریعتی‌راد و همکاران، ۱۳۹۸، ب، ۸۶).

- سوگند خوردن: عمل سوگند خوردن نزد این قوم، آخرین راهکار برای اثبات درستی کلام و تشخیص درستکار از نادرستکار است. با توجه به پیشینه سوگند خوردن با برسم و شیرۀ گیاه در ایران باستان، در میان مردمان کهگیلویه و بویر احمد نیز سوگند خوردن به گیاه مرسوم است. آنان در پی اثبات درستی کلام خود به سبزی درخت و بیشتر درخت بلوط سوگند می‌خورند:

به ای سوزی بلی قسم به این سبزی درخت بلوط سوگند
قسم به ای پَرلِ سوزِ بلی به برگ‌های سبز بلوط سوگند
در سوگند ذکرشده فوق، به نکته‌ای مهم اشاره شده است و آن تأکید بر واژه پر مربوط به درخت بلوط است. این مهم بر تقدس درخت بلوط اشاره دارد که در اعتقاد مردمان کهگیلویه و بویر احمد هر شاخه از درخت بلوط مساوی با یک بال پرنده است. این مردمان ارزش زندگی و حیات درختان را با زندگی انسان‌ها برابر می‌دانند؛ به همین دلیل برای حفظ درختان، اعتقاد دارند که بریدن یا شکستن هر شاخه از درخت بلوط مساوی با شکستن بال پرندگان است. در گرشاسب‌نامه، گرشاسب اسطوره‌ای در هندوستان با درختی روبه‌رو می‌شود که هرکس به وسیله آهن، زخمی بر شاخ و تنه آن وارد می‌کند، درخت می‌نالد و می‌خروشد و خون از رگ‌های آن روان می‌شود. همین باور را در میان مردمان کهگیلویه، درباره درختان بلوط یا بنه سبزشده در کنار امامزادگان می‌توان

صاعقه را می‌گیرد و نماد عظمت و شوکت است. بلوط در همه زمان‌ها و مکان‌ها مترادف قوت بوده و کاملاً متصور است که این صفت در هنگام تناوری و بزرگسالی درخت به او منسوب است. از سویی دیگر، درخت بلوط و واژه قوت در زبان لاتین یک کلمه است که در ضمن نماد نیروی اخلاقی و جسمانی با هم است» (شوالیه و برگران، ۱۳۷۹، ۲۴).

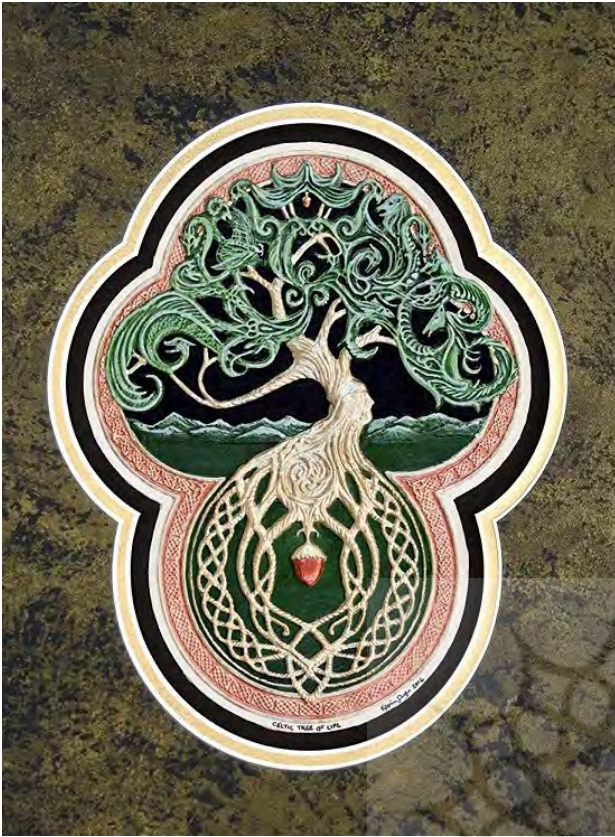
• نمادهای آیینی - اسطوره‌ای

باورهای اعتقادی درباره گیاه و درخت نزد مردم ریشه در اساطیر دارد. امروزه در بسیاری از اماکن مقدس مردم در جوار درختان مقدس به نذر و نیاز می‌پردازند و گاه تار مو یا پارچه‌ای را به شاخه‌های آن می‌آویزند و از درختان مقدس یاری می‌طلبند.

• نقش بلوط در ایران

در فرهنگ مردمان کهگیلویه و بویر احمد، درخت بلوط جایگاه ویژه‌ای دارد. از جمله آیین‌های موجود در میان مردم می‌توان به مراسم پل‌برون، قربانی، چاله‌گرم‌کنان و سوگند خوردن اشاره کرد که امروزه نیز گاه با همان سبک و سیاق گذشته انجام می‌شود که ریشه در سنن ایران باستان دارد. برخی از آداب و آیین‌های مقدس در ارتباط با بلوط عبارتند از:
- آیین پل‌برون: مهم‌ترین باور و اعتقاد به تقدس درخت بلوط نزد مردمان کهگیلویه و بویر احمد را می‌توان در آیین مو بریدن در سوگواری این مردمان مشاهده کرد. در این آیین، زنان پس از بریدن موی سر خود، آنها را زیر درخت بلوط دفن کرده تا بدین طریق بتوانند مرگ را از جوانان خود دور کنند. آنان معتقدند که بین خود و موهایشان رابطه‌ای برقرار است و از آنجا که درخت بلوط ریشه‌هایی محکم و قوی دارد که باعث پایداری آن در مقابل باد هستند؛ زنان کهگیلویه و بویر احمد زیر درخت بلوط موهای خود را دفن می‌کنند تا ریشه‌های موهایشان سست نشوند و دچار بیماری گری نشوند. بنابراین دفن موی سر - و بیشتر موی زنان - در زیر درخت بلوط بعد از اتمام عزاداری از سوی همسر متوفی و نیز به طور معمول از سوی تمامی زنان منطقه در فصل بهار که با باران و زایش دوباره طبیعت در پیوند و نماد زندگی است، انجام می‌شود. این رسم سابقه‌ای طولانی در فرهنگ ایران باستان دارد که در شاهنامه فردوسی نیز در هنگام مرگ سیاوش از سوی فرنگیس دیده می‌شود (شریعتی‌راد و همکاران، ۱۳۹۸، الف، ۱۷۹).

- آیین قربانی: حیوان مورد نظر زیر درخت بلوطی در بالای کوه و یا زیر بوته‌ای در کنار رودخانه قربانی می‌شود تا خون آن به نشانه باروری زمین ریخته شود (همان، ۶۹). گفتنی است که قربانی زیر درخت یادآور یکی از «کهن‌الگوهای معروف در گستره جهان اساطیر و روییدن گیاه از خون است که این امر

تصویر ۳: درخت زندگی سلتی، مأخذ: www.sagapodcast.ir/essay

آسمان و آذرخش‌های آسمانی (رعد) بودند با بلوط به جهت صاعقه ربابودن مشاهده کرد (مالرب، ۱۳۸۷). ریشهٔ تقدس دانه‌های بلوط در فرهنگ عامهٔ مردمان اسکاندیناوی، موجب خوش‌شانسی است. درخت بلوط نزد مردم اسکاندیناوی، یونان و روم محل سکونت الههٔ باروری بوده و اشارات بسیاری در کتاب مقدس در باب بلوط می‌توان یافت. بعدها بلوط درخت مقدس رومیان شد. همچنین در مراسم عروسی روم باستان شاخه‌های بلوط حمل می‌شد تا ضمن پیوندی بارور باشد (وارتر، ۱۳۸۳، ۵۸۰-۵۷۹).

وایکینگ‌ها: وایکینگ‌ها اهالی سرزمین‌های اسکاندیناوی و مردمانی از نژاد «نورس» بودند که قدمشان به چندین قرن پیش از میلاد مسیح برمی‌گردد. گیاه بلوط نماد «اودین» خدای بزرگ وایکینگ‌ها بود، وایکینگ‌ها اقوامی جنگ‌جو بودند که دشمنان خود را بر بدنهٔ درخت بلوط اسیر و قربانی می‌کردند و سپس با آویزان کردن اجسادشان از درخت مقدس، وفاداری خود را به خدایانشان اعلام می‌کردند (داتی، ۱۳۹۷).

ژرمن‌ها: نزد ژرمن‌ها درخت بلوط ایگدراسیل که شاخه‌هایش به آسمان می‌رسد، همیشه‌سبز و جایگاه ایزدان به‌ویژه ایزدان

مشاهده کرد (شریعتی‌راد و همکاران، ۱۳۹۸ ب، ۱۷۸ و ۱۸۶).

نقش بلوط در جهان

تکریم و تقدس درختان و حتی پرستش آنها به طور گسترده‌ای در سراسر جهان رایج است. بسیاری از اسطوره‌ها از درخت زندگی صحبت کرده‌اند، درختی که نقطهٔ مرکزی و نقطهٔ اتکا دنیاست و میوه‌هایش ابدیت و بی‌مرگی را همراه دارد (دادور و منصور، ۱۳۸۵، ۲۶-۲۵). از اشکال مختلف درخت زندگی می‌توان به درخت بلوط دودونا در مصر اشاره کرد که از آن به عنوان درختی مقدس در زمین یاد شده است. در چین نماد قدرت شکننده است زیرا درخت در برابر باد خم می‌شود اما نمی‌شکند. برای مسیحیان سمبل عزم راسخ مسیح است، درحالی‌که نماد شخصیت و حضور الهی نزد قوم یهود بوده و در اروپا نیز سمبل قهرمانی و جانبازی شناخته شده است (دادور و تاران، ۱۳۸۸، ۴۹). همچنین بلوط به عنوان جایگاه خدایان در اساطیر یونانی، رومی و قوم سلتی (از اقوام هند و اروپایی) و گاه در فرهنگ هند و اروپایی بسیار مقدس بوده است (کوپر، ۱۳۹۲، ۶۲). در ادامه به بررسی مختصر جایگاه بلوط نزد آنان می‌پردازیم:

سلتی‌ها: درخت بلوط برای قوم سلت مقدس بوده است. درخت زندگی سلتی که به نام Crann Bethadh هم شناخته می‌شود، تصویر درختی است که شاخه‌های آن تا آسمان رسیده و ریشه‌های آن به درون زمین فرو رفته است. این درخت نمایندهٔ یکی‌بودن با طبیعت، پیوند بین زمین و آسمان و توازن است. در فرهنگ و باور سلتی درخت زندگی قدرت‌های ویژه‌ای دارد و هر گاه سکونت‌گاه جدیدی ساخته می‌شد درخت بلوطی را Crann Bethadh در مرکز آن می‌کاشتند. مراسم مهمی مانند ازدواج و نذر و قربانی در کنار همین درخت برگزار می‌شد. هم‌چنین درختان اجداد اولیهٔ انسان در نظر گرفته شده و دریچه‌ای بودند بین جهان زندگان و مردگان و دیگر جهان‌های ماورایی. نمادهای مختلف درخت نزد اقوام کهن سلت مفاهیمی را دربرداشته از جمله: درخت زبان گنجشک نماد خرد و تسلیم، درخت غان نمایندهٔ جوانی و تولد دوباره و اما مقدس‌ترین درخت، بلوط بود که نماد محور مرکزی جهان (axis mundi) در نظر گرفته می‌شد (سرلو، ۱۳۸۹)؛ (تصویر ۳).

یونان و روم: آثار به دست آمده از ادوار کهن یونان باستان حکایت از پیشینهٔ عقیدتی آنان در مذاهب بدوی مبنی بر توتیم و تقدس گیاهان دارد. نوعی درخت بلوط مقدس منسوب به هاتف و غیب‌گو بود (گریمال، ۱۳۹۳). در بررسی اسطوره‌های موازی نسبت میان خدایان و درختان، می‌توان نسبت ژوپیتر در روم و ژئوس در یونان که خدایان

تصویر ۴. از راست به چپ: نقش دوشاخه متقاطع بلوط، سکه شش پنی بریتانیا، نشان ملی فرانسه. مأخذ: Wikipedia.com.

• طاق‌بستان

نقش برجسته درخت زندگی در طاق‌بستان، گیاهی ترکیبی با عناصری چون برگ مو، غنچه لوتوس، برگ‌های کنگره‌دار، گل‌های ریز و چندپر و دارای میوه‌هایی شبیه به بلوط یا شاتوت (دقیقا مشخص نیست چه گیاهی است) می‌باشد (جوادی و آوزرمانی، ۱۳۹۵، ۱۳۱). در این میان اسطوره درخت زندگی در فرهنگ بسیاری از ملل جهان به عنوان درختی همیشه‌سبز، همواره شکوفا و پرلطف است که میوه‌هایش ابدیت و بی‌مرگی را همراه دارد، شناخته شده است (دادور و منصور، ۱۳۸۵، ۲۶-۲۵). از این رو بنا بر تقدس، سابقه کهن و اسطوره‌ای درخت بلوط در تزئینات معماری پیش از اسلام به‌خصوص دوره ساسانی (حیدرتاج و مقصودی، ۱۳۹۸)، بهره‌گیری از خواص درمانی و خوراکی میوه بلوط در قدیم و جنبه‌های نمادین آن از جمله استقامت، قدرت و عمر طولانی، یعنی همان ویژگی‌هایی که فرد بختیاری به آن پایبند است و به نوعی با آن احساس هم‌ذات‌پنداری می‌کند (مددی، ۱۳۸۶، ۵۶)؛ می‌توان گفت میوه درخت زندگی در نقش طاق‌بستان همان میوه درخت بلوط است (تصویر ۷).

• مسجد سیمره

تزئینات گچبری مسجد سیمره متعلق به اواخر دوره امویه و اوایل دوره عباسی است (لک‌پور، ۱۳۸۹، ۶۷). در یک بررسی کلی و جامع، نقوش گیاهی به‌کاررفته در تزئینات گچبری مسجد سیمره عبارتند از: انار، تاک، نخل، درخت کاج، نیلوفر، میوه بلوط و برگ کنگر که در دوران پیش از اسلام: انار، تاک، نخل و کاج، نماد باروری، فناپذیری و برکت و نیلوفر، میوه بلوط و برگ کنگر به عنوان نمادهای حیات، امنیت و باروری، پیروزی و توافق بر مشکلات معرفی شده‌اند. نکته جالب توجه در مطالعه نقوش گیاهی و هندسی مسجد سیمره، تنوع طرح و شکل اجرایی مختلف برخی از نقوش تزئینی است. به عنوان مثال در تزئینات مسجد سیمره میوه بلوط، دایره‌ای شکل و با فلس‌های متراکم در سطح آن، کاکلی پنج‌پر و گاهی سه‌پر ترسیم شده است (شریفی‌نیا و سنایی‌نژاد، ۱۳۹۸، ۸)؛ (تصویر ۸).

گیاهی، اهمیت ویژه‌ای دارد (مختاریان، ۱۳۹۲، ۱۳۰).

اسلاوها: بلوط نزد قوم اسلاو به دلیل عمر طولانی و پایداری مقدس است و گویی نمادی از نامیرایی و جاودانگی باشد که یکی از آرمان‌های کهن بشری بوده است (الستر، ۱۳۸۷). بلوط به لحاظ فرهنگی در دیگر کشورهای جهان نیز از اهمیت خاصی برخوردار است. چنانکه در انگلستان، استونی، فرانسه، آلمان، مولداوی، لتونی، لیتوانی، لهستان، ایالات متحده آمریکا، باسک، ولز بلغارستان و صربستان به عنوان نماد ملی انتخاب شده است. در ایرلند شمالی نام یک شهرستان به معنی بلوط است که نشان آن کشور است. بلوط نماد برخی از احزاب سیاسی مانند حزب محافظه‌کار انگلیس، در رتبه‌بندی ارتش آمریکا برگ نقره‌ای و طلائی نشان سرهنگ دوم و ناخدا است. همچنین بر سطح یکی از قدیمی‌ترین سکه‌های بریتانیا (شش پنی) بلوط حک شده و شاخه بلوط در فرانسه نشان فرزانتگی و حکمت و به عنوان نماد ملی این کشور تلقی می‌شود (تصویر ۴).

نقش مایه بلوط در گذر زمان و مکان مشاهده شده است. این درخت نماد قدرت و پیروزی برای امپراتوران فاتح بوده است. پادشاهان باستان مظهر خدایان روی زمین با تاج‌هایی از برگ بلوط جلوه‌گر بودند. در تصویر ۴ یکی از این تاج‌های سلطنتی یونان با حلقه‌ای طلائی از شاخ و برگ بلوط دیده می‌شود که میوه‌های کوچک بلوط نیز لابه‌لای برگ‌ها پنهان شده‌اند. قدمت این حلقه زرین به حدود ۲۴۰۰ سال پیش برمی‌گردد و از دو نیم‌دایره لوله‌ای شکل ساخته شده که در انتها با سیمی به یکدیگر متصلند. امروزه حلقه طلائی پادشاه روم در موزه هنرهای زیبای بوستون و در معرض دید عموم قرار دارد (kendall, 2002) (تصویر ۵).

بلوط در تزئینات دوره ساسانی

• کاخ تیسفون

نقش بلوط به عنوان عنصر تزئینی در گچبری‌های دوره ساسانی، کاخ کیش، تیسفون، چال‌ترخان و المعارید به دست آمده است (پوپ و اکرم، ۱۳۸۷، ۱۷۲؛ لک‌پور، ۱۳۸۹، ۲۵۲ و ۲۵۳). در کاخ تیسفون، برگ‌های درهم فرورفته به شکل S و در انتهایشان میوه بلوط نقش پیچیده‌ای را ایجاد کرده که مقدمه‌ای برای پیدایش اسلیمی‌های آینده است (گریشمن، ۱۳۷۸، ۲۰۰). در این نقش علاوه بر کاربرد نمادین گیاه و میوه بلوط که نشانه امنیت، باروری و دوام است، ویژگی بارز دیگر هنر ساسانی یعنی قرینگی مشاهده می‌شود که زمینه‌ساز نقوش تزئینی گیاهی در دوره‌های بعد و به ویژه نقوش اسلیمی در دوره اسلامی شده است (مبینی و شافعی، ۱۳۹۴، ۵۶)؛ (تصویر ۶).

است (حیدرنتاج و مقصودی، ۱۳۹۸، ۴۴).

علاوه بر تشابه ظاهری نقوش گچبری مسجد سیمره با تزئینات مسجد بلخ، نوع ترکیببندی این نقوش نیز زاویای دیگری را از مشابهت‌های طراحی سطوح تزئینی این دو مسجد نشان می‌دهد. برای نمونه می‌توان به مواردی چون ایجاد نقوش بال شکل و قرارگیری میوه بلوط در مرکز آن اشاره کرد (مبینی، شاکرمی و شریفی‌نیا، ۱۳۹۷، ۶۸). البته تعبیر بال همان برگ‌های دو شاخه است که بعدها به اسلیمی مشهور شد (تصویر ۹).

• محراب الجایتو و مسجد جامع نایین

محراب الجایتو به لحاظ هنر گچبری که در آن به کاررفته، در ردیف زیباترین کارهای عصر ایلخانی قرار گرفته است و مسجد جامع نایین که آن را مربوط به اواسط قرن چهارم دانسته‌اند، در تزئینات خود از روش ساسانی استفاده کرده و در مجموع نمونه کاملی از موتیف‌های گچبری متأثر از طرح‌های ساسانی در دوران اولیه اسلامی است (انصاری، ۱۳۶۶، ۳۵۸-۳۵۹). با بررسی نقوش و تزئینات محراب الجایتو و مسجد جامع نایین، می‌توان نقوشی شبیه بلوط را مشاهده کرد (تصویر ۱۰).

بحث

• انتقال نقوش گیاهی با مضامین و مفاهیم مشترک

با توجه به بررسی و مقایسه تطبیقی انجام گرفته بین بناهای ایران باستان (ساسانیان) با بناهای دوران اموی و عباسی، تأثیرپذیری هنر دوران اسلامی از هنر ایران باستان به‌ویژه در نقوش گیاهی آشکار است. این نقش‌ها شامل شاخ و برگ‌ها، نقش پالمت، برگ کنگر، آکانتوس، انار و بلوط و ... است که بعضاً به نقوش هلنی- یونانی شباهت دارند (اعظمی، شیخ‌الحکمایی و شیخ‌الحکمایی، ۱۳۹۲، ۲۲). نکته‌ای که برخی از تاریخ‌نگاران به آن اشاره کرده و آن را دلیل بر حضور هنر هلنی در کنار هنر ایرانی، دوره اموی و عباسی می‌دانستند، وجود گیاه کنگر و بلوط در نقوش به‌کاررفته در بناهای این دوره از جمله تاق‌بستان و تیسفون مشخص می‌شود که علی‌رغم کاربرد گسترده این گیاهان در هنر هلنی، شاهد حضور آن در معماری دوره ساسانی هستیم. این نقوش به دلیل داشتن مضامین مقدس و اشتراکات فرهنگی و هنری به دوره ساسانی و سپس اسلامی انتقال یافته‌اند (برگرفته از حیدرنتاج و مقصودی، ۱۳۹۸). درخت مو با شاخه، برگ و میوه انگور، گل، میوه و برگ انار، برگ نخل، برگ‌های کنگری و گاه برگ و میوه انجیر در نقوش تزئینی ساسانی دیده می‌شود که تداوم، گسترش و تنوع این طرح‌ها در هنر دوران اسلامی جلوه‌گر شده‌اند. از نقوش گیاهی پرتکرار در تزئینات

تصویر ۵. میوه بلوط در تاج پادشاهان یونانی و زیورآلات، قدمت: قرن ۴ پ.م. مأخذ: www.metmuseum.org

تصویر ۶. برگ‌های درهم رفته که در انتهایشان دارای میوه بلوط هستند، کاخ تیسفون. مأخذ: www.metmuseum.org

میوه بلوط هنگام خروج از غلاف خود نماد تولد است مانند تخم‌مرغ که نماد فراوانی، سعادت و باروری است. در مفهوم عرفانی، مانند نشانه‌های مذهبی، علامت قدرت روح و فضیلت پرمایه حقیقت است. این حقیقت از دو منبع وحی الهی و طبیعت نشأت گرفته است (شوالیه و برگران، ۱۳۷۹).

• مسجد نه گنبد بلخ

مسجد نه گنبد بلخ معروف به «حاجی پیاده»، در هفت کیلومتری جنوب بلخ و در غرب مزارشریف کنونی متعلق به قرون سه یا چهار هجری قمری (۹ یا ۱۰ میلادی) است. از مهم‌ترین ویژگی‌های مسجد تزئینات گچبری آن است (ناجی، ۱۳۸۶، ۳۹۶). نقوش گیاهی برگ مو و نخل، میوه بلوط و گل نیلوفر، سراسر سطوح تزئینی این بنا را دربر گرفته

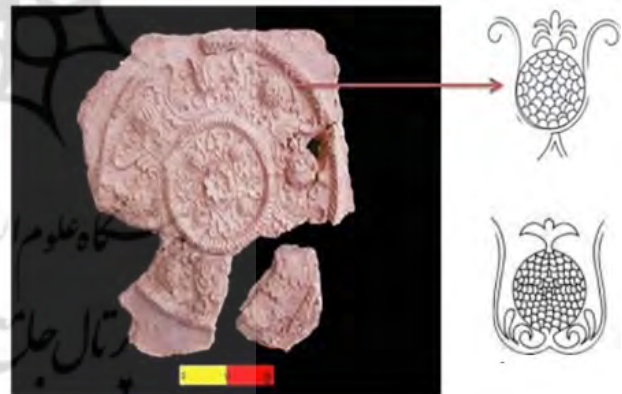
آیینی و تقدس دارد. اگرچه در فرهنگ ایران زمین، در متون پارسی میانه، اوستا و شاهنامه فردوسی، به دلیل اصلاحات دینی و عقلانی در داستان‌ها و تغییر جایگشت‌ها، مقدس بودن درخت بلوط - که مربوط به فرهنگ هند و اروپایی است - رنگ باخته اما در فرهنگ عامه این تقدس همچنان پابرجاست که می‌توان از این‌رو ساختار آیینی و خاستگاه آن را روشن ساخت (شریعتی‌راد و همکاران، ۱۳۹۸ الف، ۱۸۱). در فرهنگ و زیست اجتماعی زاگرس میانی به ویژه لرستان؛ بلوط نمادی از تناوری، راست قامتی و پایداری بوده چنان‌که در نام‌گذاری‌ها، اسامی افراد و مکان‌ها همچون: داربلی، پیربلی، برابلی، شابلی الهام گرفته از ویژگی‌های منحصر به فرد این درخت هستند. چنین اعتقاداتی که ریشه در دنیای باستان دارد و اهمیت درخت را در زندگی انسان نشان می‌دهد، سبب حفظ درختان در بین این مردمان تا جایی که برای آنان قائل به روح هستند، شده که همین امر سبب می‌شود تا از زخمی کردن و بریدن درخت خودداری کنند (همان، ۱۷۸).

نتیجه‌گیری

در دوره ساسانی در پس هر نقش الگویی کهن وجود داشته که علاوه بر جنبه تزئین به دلایل اعتقادی در هنر آنان ثبت شده است؛ نمادهای شگون و برکت، خیرخواهی، باروری، ماندگاری و جاودانگی، طول عمر و دوام سلطنت از این جمله به‌شمار می‌روند. نتیجه بررسی‌های انجام‌یافته نشان می‌دهد که بلوط از ارزش تاریخی قابل توجهی نزد گذشتگان به‌ویژه ساسانیان برخوردار بوده است. زیرا علاوه بر ویژگی‌های اسطوره‌ای از نظر غذایی و مصارف دارویی نیز حائز اهمیت بوده است. بلوط نماد قدرت، پیروزی، باروری و دارای ارزش معنوی که در نهایت یکی از جلوه‌های باور انسان روزگار ساسانی بوده است. همچنین بلوط به اعتبار نوع، کارکرد و معنایی که در شیوه‌های زندگی و الگوهای معیشتی، فرهنگی- ادبی و باورهای اساطیری در زندگی مادی و معنوی زاگرس‌نشینان نقش پررنگی ایفا می‌کند. آنان برای درستی کلام خود به سبزی درخت بلوط سوگند یاد کرده و این مهم نشان از

تصویر ۷. نقش درخت زندگی و میوه بلوط. مأخذ: جوادی و آورزمانی، ۱۳۹۵.

تصویر ۸. تصویر و طرح نقش‌مایه تزئینی میوه بلوط در تزئینات گچبری‌های مسجد سمیره. مأخذ: لک‌پور، ۱۳۸۹.

نقش بال و میوه بلوط

نقش بال و میوه بلوط

تصویر ۹. نقوش بال و میوه بلوط در مسجد نه گنبد بلخ و سمیره. مأخذ: مبینی، شاکرمی و شریفی‌نیا، ۱۳۹۷، ۶۳.

دوران اسلامی نقش اسلیمی که همان برگ‌های دوشاخه و پیچ‌وتاب ساقه‌های آن مرسوم به بند اسلیمی است (تصاویر ۱۱ و ۱۲). اما نکته قابل توجه ظهور نقش بلوط در تزئینات دوران اسلامی به گونه‌های مختلف است^۱ (جدول ۱). بلوط درختی تنومند و دیرزی و میوه آن نخستین خوراک انسان بوده است. انسان‌های نخستین، عهد و پیمان خود را زیر درخت بلوط به نشانه درختی امن می‌بستند (وارنر، ۱۳۸۳، ۵۸۰-۵۷۹). بنابراین علاوه بر جنبه تزئینی، جنبه مذهبی-

گیاهی و باورهای میان مردم کهگیلویه و بویر احمد که ریشه در ایران باستان دارد، می‌توان گفت درخت بلوط نمونه‌ای زنده از میراثی کهن و یادگار نیاکان است که ویژگی‌های مادی و معنوی آن، موجب تقدس تکریم و بزرگداشت آن نزد ایرانیان به‌ویژه زاگرس‌نشینان است؛ که تاکنون آیین کهن جشن بلوط نزد آنان برگزار می‌شود.

تصویر ۱۰. نقش گیاهی بلوط به صورت اسلیمی. مأخذ: اعظمی و همکاران، ۱۳۹۲.

فهرست منابع

- آذرشب، حسین. (۱۳۹۱). مجموعه ضرب‌المثل‌های استان کهگیلویه و بویراحمد. اصفهان: بهتاپژوهش.
- اعظمی، زهرا و شیخ‌الحکمایی، محمدعلی و شیخ‌الحکمایی، طاهر. (۱۳۹۲). مطالعه تطبیقی نقوش گیاهی گچبری‌های کاخ تیسفون با اولین مساجد ایران. هنرهای زیبا، هنرهای تجسمی، ۱۸(۴)، ۱۵-۲۴.
- الستر، هال. (۱۳۸۷). گلیم (تاریخچه، طرح، بافت و شناسایی) (ترجمه شیرین همایون‌فر). تهران: کارنگ.
- انصاری، جمال. (۱۳۶۶). گچبری دوران ساسانی و تأثیر آن در هنرهای اسلامی. هنر، ۱۳(۱)، ۳۱۸-۳۷۳.
- الیاده، میرچا. (۱۳۷۶). رساله در تاریخ ادیان (ترجمه جلال ستاری). تهران: سروش.
- اوستا. (۱۳۹۲). گزارش و پژوهش جلیل دوست‌خواه. چ ۱۷. تهران: مروارید.
- بهرامی، وحیده. (۱۳۹۲). درختان مقدس. تهران: نشر گیسوم.
- پوپ، آرتور. (۱۳۹۳). معماری ایران (ترجمه غلام‌حسین صوری افشار). تهران: فرهنگیان.
- پوپ، آرتور اِپهام و اکرم، فیلیپس. (۱۳۸۷). سیری در هنر ایران (از دوران پیش از تاریخ تا امروز). (ترجمه نجف دریابندی). تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- جعفری‌کوخدان، عزیزالله. (۱۳۹۲). بلوط؛ ارزش اقتصادی، دارویی، صنعتی و زیست‌محیطی. یاسوج: واحد آموزش و پژوهش صداوسیما مرکز یاسوج.
- جوادی، شهره و آورزمانی، فریدون. (۱۳۹۵). بازآفرینی رنگین سنگ‌نگاره‌های ساسانی «تاق بستان». تهران: پژوهشکده نظر.
- حیدرنتاج، وحید و مقصودی، میترا. (۱۳۹۸). مقایسه تطبیقی مضامین مشترک گیاهان مقدس در نقش‌مایه‌های گیاهی معماری پیش از اسلام ایران و آرایه‌های معماری دوران اسلامی (با تأکید بر دورل امویان و عباسیان). باغ نظر، ۱۶(۷۱)، ۳۵-۵۰.
- دادور، ابوالقاسم و منصور، الهام. (۱۳۸۵). اسطوره‌ها و نمادهای ایران و هند در عهد باستان. تهران: انتشارات دانشگاه الزهرا.
- دادور، ابوالقاسم و تاران، زهرا. (۱۳۸۸). فرهنگ مصور نمادها و نشانه‌ها در جهان. تهران: انتشارات دانشگاه الزهرا.

تصویر ۱۱. نقوش گیاهی تزیینات گچبری مسجد سیمره که نقش اسلیمی در آن دیده می‌شود. مأخذ: لک‌پور، ۱۳۸۹.

تصویر ۱۲. نمونه‌هایی از تزیینات گچبری مسجد نه‌گنبد بلخ، اواخر سده دوم هجری، اسلیمی ساده به شکل دو شاخه. مأخذ: www.archnet.org.

جدول ۱. مقایسه نقش‌مایه بلوط پیش و پس از اسلام. مأخذ: نگارندگان.

دوره تاریخی	بنا	بلوط	پیش از اسلام
ساسانیان	تیسفون	○	
	تاق بستان	○	
	مسجد قبه‌الصخره	-	
امویان	کاخ خریده‌المفرجه	-	
	قصرالمشتی	-	
	مسجد سمیره	○	
عباسیان	مسجد نه‌گنبد	○	
			پس از اسلام

اقتدار بلوط نزد این قوم دارد؛ به‌گونه‌ای که جهت باروری و مصنوعیت از بیماری و جادو موی سر و ناخن خود را زیر این درخت دفن می‌کنند. از این رو با توجه به حفظ بن‌مایه‌های

- سرلو، خوان ادواردو. (۱۳۸۹). فرهنگ نمادها (ترجمه مهرانگیز اوحدی). تهران: داستان.
- شریعتی‌راد، محمدرضا؛ شریفی، غلامحسین و طغیانی، احسان. (۱۳۹۸ الف). تحلیل بازتاب بن‌مایه‌های گیاهی در آیین‌های مردمان کهگیلویه و بویراحمد. فرهنگ و ادبیات عامه، ۷(۲۹)، ۶۹-۹۱.
- شریعتی‌راد، محمدرضا؛ شریفی، غلامحسین و طغیانی، احسان. (۱۳۹۸ ب). تحلیل بن‌مایه‌های اساطیری گیاه و درخت در فرهنگ مردمان کهگیلویه و بویراحمد. فرهنگ و ادبیات عامه، ۷(۲۸)، ۱۷۱-۱۹۱.
- شریفی‌نیا، اکبر و سنایی‌نژاد، علی. (۱۳۹۸). تزئینات گیاهی گچبری‌ها در سازه‌های معماری شهر تاریخی صیمره. باستان‌شناسی، ۳(۱۱)، ۱-۲۳.
- شوالیه، ژان و برگران، آلن. (۱۳۷۹). فرهنگ نمادها (ترجمه سودابه فضاییلی). تهران: انتشارات جیحون.
- فتاحی، محمد. (۱۳۷۳). بررسی جنگل‌های بلوط زاگرس و مهم‌ترین عوامل تخریب آن. جنگل‌ها و مراتع، ۱(۱۰۱)، ۶۱-۶۳.
- کخ، هایدماری. (۱۳۷۶). از زبان داریوش (ترجمه پرویز رجبی). تهران: کارنگ.
- کوپر، جی.سی. (۱۳۹۲). فرهنگ نمادهای آیینی (ترجمه رقیه بهزادی). تهران: علمی.
- گریشمن، رومن. (۱۳۷۸). بیشاپور (ترجمه اصغر کریمی). تهران: سازمان میراث فرهنگی تهران.
- گریمال، پیر. (۱۳۹۳). فرهنگ اساطیر یونان و روم (ترجمه احمد بهمنش). تهران: دانشگاه تهران.
- لک‌پور، سیمین. (۱۳۸۹). کاوش‌ها و پژوهش‌های باستان‌شناسی
- دره‌شهر (سمیره). تهران: انتشارات پازینه.
- مالرب، میشل. (۱۳۸۷). نقش دین در زندگی فردی و اجتماعی (ترجمه مهرا توکلی). تهران: نی.
- مبینی، مهتاب و شافعی، آزاده. (۱۳۹۴). نقش گیاهان مقدس و اساطیری در هنر ساسانی. جلوه هنر، ۷(۱۴)، ۴۵-۶۴.
- مبینی، مهتاب؛ شاکرمی، طیبه و شریفی‌نیا، اکبر. (۱۳۹۷). بررسی تطبیقی تزئینات گچ‌بری مسجد سیمره با مسجد نه‌گنبد بلخ و سامراز دوره عباسی. هنرهای زیبا- هنرهای تجسمی، ۲۳(۱)، ۶۱-۷۲.
- مختاریان، بهار. (۱۳۹۲). درآمدی بر ساختار اسطوره‌ای شاهنامه. نامه فرهنگستان. تهران: آگه.
- مددی، حسین. (۱۳۸۶). نماد در فرهنگ بختیاری. اهواز: انتشارات مه‌زیار.
- مهدی‌پور، الهام. (۱۳۹۷). زندگی در سایه بلوط؛ جایگاه بلوط در زندگی مردم کهگیلویه و بویراحمد. فرهنگ و مردم ایران، ۵۵(۱۱۵-۱۳۱).
- ناجی، محمدرضا. (۱۳۸۶). فرهنگ و تمدن اسلامی در قلمرو سامانیان. تهران: امیرکبیر.
- وارنر، رکس. (۱۳۸۳). دانشنامه اساطیر جهان (ترجمه ابوالقاسم اسماعیل‌پور). تهران: اسطوره.
- داتی، ویلیام. (۱۳۹۷). اساطیر جهان (ترجمه ابوالقاسم اسماعیل‌پور). تهران: نشر چشمه.
- Kendell, P. (2002). Mythology and Folklore of the Oak. Trees for Life. Spring 2002. 25 June 2012.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to the journal of art & civilization of the orient. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

صوری، سمیه و جوادی، شهره. (۱۴۰۱). بلوط؛ یک میراث، یک فرهنگ. مجله هنر و تمدن شرق، ۱۰(۳۶)، ۲۵-۳۴.

DOI:10.22034/jaco.2022.342339.1244

URL:http://www.jaco-sj.com/article_152803.html

